

УДК 1:008:004(045)

І.В. Литовченко, канд. філос. н., доц.

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ СФЕРИ СУСПІЛЬСТВА

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті здійснюється соціально-філософський аналіз специфіки формування електронної культури в умовах інституціоналізації інформаційно-комунікаційної сфери суспільства.

Вступ

Розвиток інформаційно-комунікаційної сфери сучасного суспільства значною мірою сприяє формуванню такого явища, як електронна культура, стрімка еволюція якої перетворила її в буденну реальність нашої життєдіяльності і зумовила певні зміни в структурі та функціях певних соціальних інститутів (освіти, культури тощо).

Електронна культура – це новий спосіб людського буття. Вона стає підґрунтям для дедалі глибших трансформацій у повсякденному житті людей та суспільств. Цей феномен інформаційного суспільства поступово входить в усі сфери суспільного життя, транслюючи нові значення та смисли, а тому стає очевидною необхідність її багатоаспектного, міждисциплінарного, міжрегіонального вивчення, адже від цього залежить майбутнє нашої держави.

Не дивлячись на те, що сучасна наукова думка має значну кількість джерел, присвячених дослідженням різноманітних аспектів інформаційного суспільства, залишаються недостатньо вивченими його феномени, зокрема особливості прояву та формування електронної культури в умовах інституціоналізації інформаційно-комунікаційної сфери суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій

Соціально-філософські проблеми інформатизації суспільства, аналіз тенденцій і особливостей його розвитку, дослідження сфери електронної взаємодії в різні роки стали предметом дослідження З. Баумана, Д. Белла, М. Кастельса, А. Тофлера, Ю. Хабермаса, Н. Лумана, Е. Масуди. Серед вітчизняних авторів, що працюють в парадигмі інформаційного суспільства, слід виділити В. Ануріна, А. Бузгаліна, В. Іванова, В. Іноземцева, В. Кінелева, А. Ракітова, І. Соколову. В роботах цих авторів сучасний соціум представлений як світ комунікацій, в якому нові інформаційні засоби стають одним із найважливіших інструментів орієнтації людини в світі.

Дослідженням електронної культури як феномену інформаційного суспільства присвячено роботи А. Алексєєва, Л. Баєвої, К. Вельмана, С. Лещова, А. Рончі, Дж. де Хаана, Ф. Х'юсмана, М. Шварца, О. Шликової та ін.

Так, наприклад, Дж. де Хаан і Ф. Х'юсман вважають, що термін «електронна культура» означає не лише поширення нової інформаційної технології та її застосування для різноманітних цілей, але також і соціальних відносин, цінностей, норм, стереотипів поведінки. При цьому технологічні знання складають суттєву частину

культури, її нові стереотипи, ритуали, норми [1]. М. Шварц розглядає електронну культуру з позицій соціологічного підходу: електронна культура – це сукупність соціальних інститутів, що організуються інформаційно-комунікативними технологіями: електронна торгівля, електронна освіта, електронна наука тощо [2].

Постановка завдання

Метою даної статті є здійснення теоретичного аналізу сутності, змісту, характеристик та форм феномену електронної культури для уточнення особливостей її формування в умовах інституціоналізації інформаційно-комунікаційної сфери суспільства.

Основна частина

Розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій зробив можливим перетворення інформації як такої в механізм інституційного процесу. Продуктами нової індустрії виступають як пристрої для обробки інформації, так і сам процес аналізу та обробки інформації. Трансформуючи даний процес, нові технології починають впливати на всі сфери життєдіяльності людини і дають можливість для встановлення численних зв'язків між різноманітними компонентами соціальних інститутів. В. Хлипун справедливо зауважує, що інституціоналізація інформаційного сектора є певним соціальним процесом, в результаті якого на базі інформаційно-комунікаційних технологій формуються правила та приписи, що регулюють функціональність нового соціального інституту, головним принципом якого є проголошення свободи особистості від тоталітарної влади; організаційним кістяком соціального інституту стають нові структурні утворення, такі як інтернет-співтовариства і неформальна ідеологія. Новий соціальний інститут «вживається» в систему політичних, економічних, культурних відносин, одночасно впливаючи на них. Влада ототожнюється з доступом до інформації, з маніпуляцією кодами культури; економічне виробництво стає залежним від інформації і переміщується в область культури, що сприяє перетворенням і трансформації соціального досвіду; створюється власна знакова система (мова мережі) [3, с.4-6]. Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології, в основі яких є інформаційні процеси, а також використання комп'ютерів і електронних засобів зв'язку, є суттєвим фактором, що впливає на функціонування соціальних інститутів у сучасному суспільстві.

Споживаючи і виробляючи нову інформацію, суспільство породжує нові форми соціально-інформаційного метаболізму: управління знаннями,

розподіл інтелектуальної обробки інформації, формування нової споживацької культури тощо. В сучасному суспільстві активно розвивається електронна культура, яка постулює фундаментальні основи нового – глобального світу, і як наслідок, інформаційний дизайн суспільства, що глобалізується, ставить нові вимоги до мотивації та конструювання сучасних моделей комунікації [4, с. 55-56].

Сучасні дослідження, пов'язані з вивченням електронної культури, є досить різномірними, адже кожне має власну логіку розкриття сутності даного феномену, а також свій підхід (технодетермінізм, культурно-антропологічний детермінізм тощо) в осмисленні філософії електронної культури, її генезису.

На сьогодні автори визначень електронної культури: по-перше, пов'язують даний феномен із використанням інформаційно-комунікаційних технологій у сфері інститутів культури та мистецтв, тобто включають сюди створення і функціонування електронних бібліотек, архівів, віртуальних музеїв, мультимедійних реконструкцій архітектурних споруд, репрезентації творчих колективів в інтернеті тощо; по-друге, розглядають різноманітні соціальні сфери, в яких задіяні засоби комп'ютерної техніки – електронну політику, електронну освіту, електронний бізнес, електронну медицину тощо; по-третє, стверджують про трансформацію форм і способів життєдіяльності людини завдяки віртуалізації та медіатизації реальності [5, с.9]

В Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» зазначено, що електронна культура – використання інформаційно-комунікаційних технологій з метою забезпечення вільного доступу до сукупності матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії, заохочення поважного відношення до культурної спадщини, її охорони та збереження, культурному мовному розмаїттю, традиціям та релігії [6]. Електронна культура виступає одним із чинників появи й інтенсивного поширення принципово нових моделей соціальної інтеграції, комунікації, суспільно-політичної та культурної активності, способу життя, освіти тощо.

Електронна культура являє собою вищу форму розвитку культури і людської цивілізації, ключовою характеристикою якої є можливість обміну людськими думками, стираючи часові і просторові кордони за допомогою електронних засобів комунікації.

Не варто плутати з інформаційною культурою – культура існування і поведінки в інформаційному суспільстві. Як особливий аспект соціального життя вона виступає як предмет, засіб і результат соціальної активності, відображає характер і рівень практичної діяльності людей. Це результат діяльності суб'єкта і процес збереження створеного, розповсюдження і споживання об'єктів культури. Електронна культура – це нова область діяльності, яка пов'язана з використанням інформаційно-комунікаційних технологій у сфері культури. Вона охоплює електронні версії об'єктів культурної

спадщини: в образотворчому мистецтві (живопис, графіка, скульптура), музиці, театрі, танцях, кіно, телебаченні. Електронна культура включає також твори, що першочергово створювались в електронній формі – витвори електронного мистецтва. До області електронної культури також відносяться електронні бібліотеки, музеї, архіви [7]. Електронна культура включає в себе також електронні сфери освіти, торгівлі, медицини, наукової діяльності.

Поняття електронної культури з'явилося порівняно нещодавно, приблизно в 90-х роках ХХ століття і пов'язано з ім'ям К. Вельтмана. На думку науковця, в об'єм поняття електронної культури включаються віртуальні музеї, мультимедійні реконструкції пам'яток, електронні бібліотеки, «семантична мережа» в сфері інтернет, що систематизує та каталогізує факти культурології, археології, етнографії, мистецтвознавства, історіографії тощо [8, с.24-25]. У сучасній науковій думці існує й інший підхід до розуміння електронної культури, в якому вона розуміється як відносно нова цифрова сфера соціокультурної діяльності людини, електронні технології та інтернет відкривають нові форми самовиявлення людини, змінюють ролі та статуси інститутів культури й мистецтв.

На думку О. Шликової, проблемне поле дослідження феномена електронної культури визначається наступними обставинами:

- особливість електронних інформаційно-комунікаційних технологій радикальним чином змінює характер її психологічного сприйняття споживачем, глибини її засвоєння та усвідомлення;

- в умовах соціокультурного обміну та взаємодії стираються будь-які межі: просторові, часові, соціальні та інші бар'єри – формується єдиний інформаційний простір;

- історична специфіка сучасної електронно-комунікаційної системи знаковості полягає в тому, що на відміну від попередніх форм та стадій культурного розвитку людства сучасна електронна культура характеризується глобальними масштабами свого поширення та впливу на всі сфери життя та людського буття в цілому. Так, з одного боку, глобалізація призводить до природного, певною мірою універсального, культурного обміну, а з другого – вона і стимулює людство до пошуку нових більш досконалих форм життя, потребує використання абсолютно нових підходів, особливо щодо питань соціокультурної та наукової організації суспільства;

- в епоху стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних систем виникає проблема гуманізації сучасної електронної культури, насичення її ціннісно-культурним вагомим змістом, органічного сполучення її з гуманістичними установками культури як минулого, так і теперішнього;

- поява нових технічних засобів надає можливість передавати зміст за допомогою різноманітних засобів інформації, які є доступними для сприйняття різними органами людського чуття шляхом інтерактивної взаємодії з аудиторією;

- глобальна мережа також виступає не просто технічною системою передачі інформації, а

феноменом інтелектуального, соціокультурного рівня, явищем знакових культурних систем – проміжною ланкою між «світом речей», «світом інформації та знань» та «світом людей» (світом людської діяльності) [9, с.60-62].

Основними характеристиками електронної культури, як справедливо зауважує Л. Баєва, є наступні: вільний доступ, відкритість для членів інформаційного суспільства (тих, хто володіє електронними ресурсами); стихійність, можливість участі у формуванні змісту інформації з будь-якої точки інформаційного суспільства; ліберальність, відсутність жорстких норм і правил; еклектичність, мікшування і співіснування різних стилів, жанрів, напрямків; віртуальність, тобто існування в штучно створеній реальності; інноваційність, тобто впровадження і постійне оновлення наукових розробок; технократичність; розважальний, ігровий характер тощо [10, с.67-68]. Тобто, електронна культура – це соціально-культурне явище, яке супроводжується появою нових форм пізнання, самореалізації, спілкування і розваг та характеризується інформаційною насиченістю, відкритістю, доступністю тощо.

Електронна культура як феномен інформаційного суспільства проявляється в нових формах сучасної комунікації: Інтернет, електронне листування, чати, форуми, соціальні мережі, сайти; комп'ютерні ігри; електронні ЗМІ (онлайн-журнали, газети); дистанційна (електронна освіта); анімація, кіно, музичні кліпи, створені за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; електронні енциклопедії; СМС-спілкування тощо.

Останніми роками в країнах Європи спостерігаються тенденції, що полягають в об'єднанні музеїв, бібліотек, архівів як закладів пам'яті або закладів спадщини та організації масштабних сумісних проєктів щодо переведення у цифровий формат наявної спадщини. Особливого значення набуває переведення у цифровий формат культурних та наукових здобутків, а також створення систем управління даними ресурсами, що приходять на зміну системам управління базами даних та системам управління колекціями. Системи управління електронними ресурсами передбачають довготривале збереження великих об'ємів мультимедійної інформації (текстів, зображень, кіно, відео, звука), захист та пошук інформації в інтегрованих та розподілених базах даних, управління правами та інтелектуальною власністю, продаж інформації та надання доступу до неї на основі ліцензування або безкоштовно.

На початку 90-х років набуло поширення переведення у цифровий формат колекцій музеїв, бібліотек, архівів. З цього приводу цікавою є думка відомого дослідника А. Рончі, який зазначає, що однією з інституцій електронної культури в сучасному суспільстві є віртуальний музей. Віртуальний музей – це не просто колекція графічних образів, відтворених на комп'ютері. Це нова реальність, в яку вживається людина [11]. Так, Віртуальна бібліотека музеїв, яку збирає міжнародний комітет музеїв, свідчить про небувале зростання в галузі віртуальних музеїв. Десять років

потому було лише декілька випадкових прикладів музеїв в мережі. Сьогодні їх більше 8000 тисяч лише в Італії. Дослідницька лабораторія музеїв Франції в Луврі зібрала колекцію 26000 предметів культури. Таким чином, відкривається доступ кожного пересічного громадянина до витворів мистецтва, літератури, музики, кіно через глобальну мережу Інтернет.

На думку провідного фахівця А. Алексєєва, електронна культура, перетворюючи духовну та матеріальну складову життя суспільства в цілому, докорінним чином трансформує форми і способи застосування інших стратегічних ресурсів країни – природні багатства, територію, населення тощо. Здійснюється інтелектуалізація і в силу цього, раціоналізація використання інших ресурсів. Інтелектуальна електронна культура, забезпечуючи метатеchnологічну регуляцію власної матеріальної складової та вирішення проблеми свідомості в духовній сфері – домінуючий стратегічний фактор модернізації країни. Звертаючи увагу на власні форми і способи розвитку, електронна культура здійснює їх самоорганізацію. Таким чином, інтелектуальна електронна культура – унікальний за своєю суттю стратегічний ресурс розвитку країни, що може забезпечувати її самоорганізуючу стратегію модернізації [12, с.31-35].

Також важливо відмітити, що епоху стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційної сфери, з одного боку, людина стає більш оснащеною технічними засобами отримання, обробки та відправлення соціально та культурно значущої інформації, а з іншого, – комп'ютер функціонально все частіше починає замінювати людину, тобто перетворюється у своєрідний варіант робота, який замість людини виконує певні дії, в тому числі й у сфері інтелектуальної діяльності. В даному випадку актуальною стає проблема гуманізації сучасної електронної культури, наповнення її ціннісно-культурним змістом, а також її органічного поєднання з гуманістичними установками культури минулого і теперішнього, що значно вплине на розвиток соціокультурної сфери суспільства.

Висновки

Як показує проведений аналіз різних підходів до осмислення формування електронної культури в умовах інституціалізації інформаційно-комунікаційної сфери сучасного суспільства, інформаційно-комунікаційні технології проникають в усі галузі суспільного життя, що безпосередньо впливає на функціонування всього суспільства загалом та охоплюють такі важливі сфери, як діяльність політичних, економічних, культурних інститутів, і це робить їх більш відкритими й доступними. В свою чергу публічність інституційних правил гарантує, що учасники взаємовідносин знають, які обмеження є прийнятними в поведінці даного суспільства, визнаються суб'єктами цієї поведінки і які дії загалом є припустимими [3, с.15-16]. Важливою умовою формування електронної культури є свобода, тобто відкритість, право на пошук, отримання та обмін інформацією, ідеями, цінностями за допомогою певних засобів незалежно

від часових і просторових меж. Кожна людина повинна мати можливість доступу до «надбань» електронної культури – без цього неможливий її подальший розвиток.

Таким чином, електронна культура являє собою сукупність результатів творчості і комунікації людей в умовах впровадження інновацій, інформатизації, що характеризується віртуальною формою вираження, дистанційною технологією та створенням єдиного інформаційного простору. Формування та впровадження електронної культури викликає значні зміни в житті суспільства, в системі цінностей і формах взаємодії людей. Електронна культура починає впливати на формування світогляду, ціннісні орієнтації особистості, її розвиток, самореалізацію, освіту та самоосвіту тощо.

Список літератури

1. Haan J. de, Huysmans F. 2002. **Ошибка!**

Недопустимый объект гиперссылки.

2. Schwarz M. e-Culture: Crossovers and Challenges.

Publiziert auf e-Culture Factory: **Ошибка!**

Недопустимый объект гиперссылки.

3. Хлипун В. В. Социально-философские проблемы институционализации информационного сектора современного общества : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филос. наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» / В.В. Хлипун. – Ставрополь, 2003. – 18 с.

4. Лещёв С. В. Археология электронной культуры: о харизме новых форм коммуникации / С. В. Лещёв // Электронная культура. Преодоление информационного

неравенства : материалы Международной научной конференции. Астрахань, 2-5 июня 2008 г. / отв. ред. Е. Е. Рябцева. – Астрахань : Типография «НОВА», 2008. – С. 54-58.

5. Электронная культура: феномен неопросветительства. Материалы Всероссийских междисциплинарных конференций / Ред. А.Ю. Алексеева, С.Ю. Карпук – М.: ИИнтелл, 2010. – 228 с.

6. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

7. Глоссарий по информационному обществу / Под общ. ред. Ю.Е. Хохлова. – М.: Институт развития информационного общества, 2009. – 162 с.

8. Вельтман К. Электронная культура: достижения и перспективы. / Пер. с англ. Н.В. Браккер // Информационное общество. – 2002. – Вып. 1. – С. 24-30.

9. Шлыкова О.В. Электронная культура в системе межкультурных коммуникаций России и Запада: сотрудничество без границ / О.В. Шлыкова // Электронная культура. Преодоление информационного неравенства : материалы Международной научной конференции. Астрахань, 2-5 июня 2008 г. / отв. ред. Е. Е. Рябцева. – Астрахань : Типография «НОВА», 2008. – С. 59-65.

10. Баева Л. В. Электронная культура – новый феномен информационной эпохи [Текст] / Л. В. Баева // Электронная культура. Преодоление информационного неравенства : материалы Международной научной конференции. Астрахань, 2-5 июня 2008 г. / отв. ред. Е. Е. Рябцева. – Астрахань : Типография «НОВА», 2008. – С. 65-69.

11. Ronchi A. M. eCulture. Cultural Content in the Digital Age, 2008, Approx. 425 p. <http://www.springer.com/humanities/cultural+studies/book/978-3-540-75273-8>.

12. Алексеев А.Ю. Исследования искусственного интеллекта – главный фактор развития электронной культуры // Электронная культура: трансляция в социокультурной и образовательной среде / Под ред. А.Ю. Алексеева, С.Ю. Карпук – М.: Изд-во МГУКИ, 2009. – с.30-36.

И.В. Литовченко

ФОРМИРОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННОЙ КУЛЬТУРЫ В УСЛОВИЯХ ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННОЙ СФЕРЫ ОБЩЕСТВА

В статье совершается социально-философский анализ специфики формирования электронной культуры в условиях институционализации информационно-коммуникационной сферы общества.

I. Lytovchenko

FORMATION OF E-CULTURE IN THE INSTITUTIONALIZATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION SPHERES OF SOCIETY

The article considers the specifics of the formation of e-culture in the institutionalization of information and communication spheres of society.